

Rektor

Rikard Skårfors
FD, Utbildningsledare
Rektors kansli, Ledningssekretariatet

Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet)

Yttrande över betänkandet För flerspråkighet, kunskapsutveckling och inkludering – modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmål (SOU 2019:18)

Stockholms universitet har av Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) anmodats att inkomma med synpunkter på betänkandet *För flerspråkighet, kunskapsutveckling och inkludering – modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmål* (SOU 2019:18). Universitetet har följande att anföra.

Generella synpunkter

Stockholms universitet ställer sig övergripande positivt till betänkandet samt de förslag och rekommendationer som framförs där, och ser det som särskilt förtjänstfullt att utredningen företagit egna analyser av sambandet mellan deltagande i modersmålsundervisning och studieframgång.

Universitetet välkomnar utredningens omfattande och väl motiverade förslag gällande modersmålsundervisning och studiehandledning. Förslagen utgör en grund för ökad tillgång till likvärdig utbildning, förbättrade förutsättningar för språkutveckling och lärande samt för förbättrade studieresultat hos flerspråkiga elever. I synnerhet välkomnar universitetet förslagen om förstärkt rätt till studiehandledning för alla nyanlända elever i skolan samt att ämnet modersmål regleras i timplanerna, som genomförda kommer att medföra förbättrade förutsättningar för flerspråkiga elevers utveckling och lärande i samtliga skolämnen. För att utredningens förslag och rekommendationer ska få avsedda effekter behövs emellertid ett nationellt samordnat och långsiktigt stöd för modersmålsundervisning och studiehandledning. Sannolikt är behovet av studiehandledning större, och därmed mer kostnadskrävande, än vad som beräknas i utredningen. Därutöver bör en närmare undersökning genomföras av potentialen i fjärrundervisning i form av tvåspråkig ämnesundervisning. Universitetet skulle också önska kompletterande utredningar avseende förskolan och gymnasieskolan.

Universitetet har några kommentarer och förslag avseende specifika delar av betänkandet, vilka redovisas i det följande.

Specifika synpunkter

Studiehandledning på modersmål och studieresultat (avsnitt 9.2, ss. 290ff.)

Av utredningen refererade studier visar att studiehandlingens effektivitet riskerar att begränsas av faktorer inom skolverksamheten, bl.a. bristande kommunikation mellan klass- och ämneslärarna och modersmålslärarna/studiehandledarna. Det indikerar enligt Stockholms universitet ett behov av att utveckla lärarutbildningen på så sätt att medvetenheten kring flerspråkighetens betydelse för lärande i samtliga ämnen ökas samtidigt som ett utvecklingsarbete i samarbete mellan de olika lärarna implementeras i samtliga skolformer. Utredningen skulle därför behöva lägga till ytterligare kostnadsberäkningar för att täcka utvecklingen inom det området.

Ämnet modersmål ska regleras i timplanerna (avsnitt 10.1.1, ss. 305ff.)

Stockholms universitet välkomnar som nämnts ovan att den minsta garanterade undervisningstiden ska regleras i timplanerna. Universitetet har inga synpunkter på omfattningen annat än att beräkningen förefaller vara rimlig. Emellertid anser universitetet att undervisningen i nationella minoritetsspråk (finska, samiska, meänkieli, jiddisch och romska) i stället bör regleras i enlighet med förslagen i betänkandet *Nationella minoritetsspråk i skolan – förbättrade förutsättningar till undervisning och revitalisering* (SOU 2017:91), det vill säga att det särskilda ämnet nationellt minoritetsspråk ska benämnas i skollagen och att den garanterade undervisningstiden i nationella minoritetsspråk ska uppgå till 960 timmar i grundskolan, grundsärskolan och specialskolan samt 640 timmar i sameskolan.

Antalet deltagande elever ska inte begränsa huvudmannens skyldighet att anordna undervisning i ämnet modersmål (avsnitt 10.1.3, ss. 311ff.)

Utredningen föreslår att antalet deltagande elever inte längre ska begränsa huvudmannens skyldighet att anordna undervisning i ämnet modersmål, medan bestämmelsen att det ska finnas en lämplig lärare för att huvudmannen ska vara skyldig att anordna sådan undervisning föreslås bestå. Det nuvarande minsta antalet fem elever är förvisso godtyckligt satt, men frågan om lämpliga lärare finns att tillgå får sägas lämna utrymme för ett annat slags godtycke i fråga om lämplighet, eller vilken ansträngning som kan förväntas från huvudmannen att finna lämpliga lärare. Stockholms universitet är därför något frågande till att den ena regeln föreslås tas bort och den andra behållas. Se vidare kommentaren avseende avsnitt 10.4.7 nedan.

Förstärkt rätt till modersmålsundervisning i teckenspråk (avsnitt 10.1.8, ss. 318ff.)

Stockholms universitet är positivt till att utredningen föreslår förstärkt rätt till modersmålsundervisning i svenskt teckenspråk, men menar att utredningen bör precisera sig avseende svenskt teckenspråk och andra nationers teckenspråk samt avseende de olika elevgrupper som berörs av frågor kring teckenspråk som modersmål. Vad gäller svenskt teckenspråks ställning som modersmål och procedurer för sökande av modersmålsundervisning är ca 95 % av vårdnadshavare till döva barn och barn med hörselnedsättning hörande. Användning av svenskt teckenspråk i hemmiljö och hörande

familjemedlemmars svårighet att uppnå en hög språklig kompetensnivå aktualiserar ansvaret som ligger på skolan och det övriga samhället att stärka elevers tillgång till språket utifrån premisser som skiljer sig från de premisser som är vedertagen praxis inom beviljandet av modersmålsundervisning i övriga språk. Det som ytterligare försvårar situationen är bedömningen av vilka som bör ha tillgång till svenskt teckenspråk (t.ex. hörande barn med döva föräldrar). Ur ett specialpedagogiskt perspektiv är det en fråga som inte kan begränsas till vad som anses vara ett modersmål och inte heller definieras utifrån graden av dövhet eller hörselnedsättning med eller utan teknikanvändning. Exempelvis kan för elever med språkstörning och/eller intellektuella funktionsnedsättningar svenskt teckenspråk vara det enda språk som möjliggör lärande och delaktighet.

Förstärkt rätt till studiehandledning på modersmål för nyanlända elever (avsnitt 10.2.1, ss. 320ff.)

Som nämnts välkomnar Stockholms universitet förslaget om förstärkt rätt till studiehandledning på modersmål för nyanlända elever. Samtidigt bedömer emellertid universitetet att de flesta nyanlända elever har behov av studiehandledning i större omfattning än en timme i veckan som utredningen föreslår. En enda lektionstimmes studiehandledning i veckan innebär ett minimalt nyttjande som leder till svårigheter att hinna med ämnesstoff och är sannolikt inte ett tillräckligt stöd för elevernas utveckling av ämnesbredd och ämnesfördjupning.

Uppdrag till Skolverket om studiehandledning på modersmålet (avsnitt 10.2.2, ss. 322ff.)

Förslagen om uppdrag till Skolverket avseende samordning och vidareutveckling av studiehandledning på modersmålet möter enligt Stockholms universitets bedömning endast delvis huvudmännens behov för att kunna utforma och genomföra studiehandledning och modersmålsundervisning av hög kvalitet. Skolverket kan visserligen enligt sitt uppdrag bidra med vissa former av stöd, t.ex. visa på regleringar och bidra med diskussionsunderlag för samtal, men huvudmännen har enligt universitetets erfarenhet oftare behov av stöd vad gäller konkret realiserande av t.ex. effektiv och likvärdig studiehandledning. Behovet av sådant stöd handlar ofta om konkreta råd och tips för hur detta kan genomföras med de specifika förutsättningar som råder i en kommun eller skolenhet. Därför föreslår universitetet att ett nationellt resurs- och utvecklingscentrum för modersmål och studiehandledning inrättas med uppgift att utgöra ett stöd för verksamma modersmåls lärare, studiehandledare och skolledare i frågor som rör modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmålet. Ett sådant centrum kan också utgöra ett nav för att kommunicera och bidra till relevant forskning och beprövad erfarenhet.

Särskilt om studiehandledare (avsnitt 10.2.3, ss. 324f.)

Stockholms universitet instämmer i att elevens behov ska styra omfattningen och tidsutsträckningen av studiehandledning. Däremot är universitet tveksamt till att inte skapa en formaliserad utbildning utöver det uppdrag som föreslås ges till Skolverket om en riktad fortbildning till att bli studiehandledare. En mer formaliserad utbildningsgång är påkallad för

att förbättra studiehandledningens kvalitet och status samt då verksamheten måste ses som förhållandevis långsiktig eftersom den näst största kategorin i behov av studiehandledning har befunnits vara elever födda i Sverige (ss. 19f.). Även studiehandledare för elever med bakgrund i vissa av de nationella minoritetsspråken bör enligt universitetet omfattas av formella utbildnings- eller fortbildningskrav.

Fjärrundervisningen bör utvecklas (avsnitt 10.3, ss. 326ff.)

Utöver utredningens förslag och rekommendationer ser Stockholms universitet även ett behov av att närmare undersöka potentialen i fjärrundervisning i form av tvåspråkig ämnesundervisning (ett motsvarande projekt har genomförts i Norge) och föreslår därför att ett sådant utvecklings- och forskningsprojekt förläggs vid ett lärosäte. I ett sådant projekt skulle lärosätet tillsammans med ett antal tvåspråkiga ämneslärare utveckla studiehandledning via fjärrundervisning. Resultaten från ett sådant forskningsprojekt kan förväntas ha betydelse för såväl skolor och studiehandledare som för elever, och erbjuda skolor nya former av resurser för lärande.

Utredningens rekommendationer om att stärka och utveckla lärarförsörjningen i ämnet modersmål (avsnitt 10.4, ss. 329ff.)

Utredningen föreslår att 30 högskolepoäng språkdiraktik med inriktning mot undervisning i ämnet modersmål ska ingå i den reguljära lärarutbildningen och i kompletterande behörighetsgivande utbildningar. Stockholms universitet föreslår att utöver sådan mer allmänt inriktad språkdiraktik bör även behörighetsgivande ämnesstudier med didaktisk inriktning utvecklas inom de språk där ämnesundervisning erbjuds på högskolenivå. Mot bakgrund av att lärarutbildning och språkundervisning i t.ex. arabisktalande länder skiljer mycket från motsvarande i Sverige bör det övervägas att i sådana ämnesstudier även infoga kontrastiv lingvistik, dialektologi och sociolingvistik.

Utredningen diskuterar hur erfarna, legitimerade och behöriga lärare ska kunna anställas av universitet och högskolor som adjungerade adjunkter i modersmål (avsnitt 10.4.4, s. 333) samt föreslår att en forskarskola ska etableras för lärare i ämnet modersmål (avsnitt 10.4.5, ss. 333f.). Förslagen förefaller stå i konflikt med varandra, om inte förslaget om adjungerade adjunkter är avsett som en kortsiktig lösning innan en forskarskola hunnit producera disputerade lärare och forskare som lärarutbildare i modersmålspråken för sådana högskoleutbildningars behov.

I anslutning till diskussionen om kompetensförsörjningsstrategi för modersmålslärare (avsnitt 10.4.6, ss. 334ff.) vill Stockholms universitet lyfta behovet att i en sådan strategi även beakta modersmålslärare anställda av enskilda skolhuvudmän, för att öka kompetensen hos samtliga modersmålslärare och för att ge bättre förutsättningar för en likvärdig kvalitet i modersmålsundervisningen.

Undantaget från kravet på legitimation och behörighet för lärare i ämnet modersmål bör ses över (avsnitt 10.4.7, ss. 336ff.)

Relaterad till bestämmelsen om tillgången till lämpliga lärare (avsnitt 10.1.3) är utredningens rekommendation att undantaget från kravet på legitimation och behörighet för lärare i ämnet modersmål bör ses över. Lärarlegitimationsfrågan är inte okomplicerad. Å ena sidan kan detta undantag ha negativ inverkan på modersmållärarkyrkans status. Å andra sidan kan, om legitimationsundantaget tas bort, Skolförordningens villkorande ordalydelse om ”lämplig lärare” komma att ges betydelsen ”lärare med legitimation och behörighet”. Om så blir fallet kan modersmålsundervisning komma färre till del, vilket i så fall vore till nackdel för målgruppens studieframgång. Stockholms universitet menar därför att mer analys behövs innan legitimationsundantaget avskaffas.

Ett mål på längre sikt bör emellertid enligt Stockholms universitet vara att lärare i ämnet modersmål ska ha en pedagogisk högskoleexamen, för att säkra lärarkategoriens kvalitet och kompetensnivå och därmed också dess status. En sådan examen är viktig inte minst då lärarprogrammet innehåller kurser i specialpedagogik som har stor betydelse för utformning av lärmiljöer för alla pedagoger, inklusive modersmållärare. Detta är relevant i både grundsärskolan, specialskolan och sameskolan, och av särskild vikt utifrån att elever i grundsärskolan i lägre grad väljer att få modersmålsundervisning, trots att det erbjuds i samma grad som i grundskolan, och att detta till viss del beror på att modersmållärare saknar den specialpedagogiska kompetens som behövs. Ett legitimationskrav för modersmållärare (som bland annat innebär högskolepoäng i ämnet specialpedagogik inom ramen för lärarprogrammet) skulle även kunna leda till förbättrad samverkan (mellan modersmållärare, klasslärare och lärar- och elevassistenter). Synen på flerspråkighet i samband med funktionsnedsättning eller funktionshinder i lärmiljön är områden som utredningen har identifierat som både obeforskade och särskilt angelägna att belysa. Elevers utveckling i både förstaspråket och andraspråket missgynnas både av organiseringen av modersmålsundervisning i dess nuvarande form och av de förhållandevis lågt ställda kvalifikationskraven på lärare.

Detta beslut är fattat av rektor, professor Astrid Söderbergh Widding, i närvaro av biträdande universitetsdirektör Åsa Borin. Studeranderepresentanter har informerats och haft tillfälle att yttra sig. Övrig närvarande har varit Anna Riddarström, Ledningssekretariatet (protokollförare).

Astrid Söderbergh Widding

Rikard Skårfors